

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Jouni Pasanen

Maanmittaukseen liittyvät kohteet kulttuuriympäristössä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Insinööri (AMK)

Maanmittaustekniikka

Insinöörityö

31.5.2020

Tekijä Otsikko	Jouni Pasanen Maanmittaukseen liittyvät kohteet kulttuuriympäristössä
Sivumäärä Aika	39 sivua 31.5.2020
Tutkinto	insinööri (AMK)
Tutkinto-ohjelma	maanmittaustekniikka
Ohjaajat	yliopettaja Aune Rummukainen
<p>Insinööriyön tarkoituksena oli tutkia Suomen maanmittaukseen liittyviä historiallisia kohteita kulttuuriympäristössämme. Työssä selvitettiin, millaisia maanmittaukseen liittyviä kohteita kulttuuriympäristöstämme on ja mikä on ollut niiden tarkoitus maanmittauksessa.</p> <p>Toisena kysymyksenä tutkin sitä, miten mahdollisesti eteen tulevat kulttuuriympäristökohteet tulee ottaa huomioon maanmittaustoimituksissa.</p> <p>Työssä esitellään kiinteiksi muinaisjäänöksiksi luokiteltuja vanhoja hallinnollisia rajoja, vanhojen rauhojen rajoja sekä Struven kolmiomittausketjun pisteitä läpi Suomen.</p> <p>Tutkielmassa perehdyttiin myös niihin vaatimuksiin, joita maanmittaustoimitusta suorittava toimitusinsinööri joutuu noudattamaan, suorittaessaan toimitusta alueella jolta muinaisjäänöksiä tai muita kulttuuriympäristökohteita löytyy.</p> <p>Tärkeimpänä aineistona tutkielmassa oli Museoviraston ylläpitämä kulttuuriympäristön palveluikkuna ja sen muinaisjäänösrekisteri, johon on kirjattu kaikki Manner-Suomen kiinteät muinaisjäänökset sekä valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY). Kysymystä maanmittaustoimituksissa vastaan tulevista muinaisjäänöksistä ja muista kulttuuriympäristökohteista käsitellään lainsäädännön (Muinaismuistolaki, Rakennus- ja maankäyttölaki ym.) pohjalta.</p> <p>Tutkielma osoittaa, että muinaisjäänöskohteiden osalta lainsäädäntö Suomessa on vahva, mutta lakien noudattaminen voi olla puutteellista, johtuen esimerkiksi tietämättömyydestä ja koulutuksen puutteesta.</p>	
Avainsanat	kulttuuriympäristö, muinaisjäänös, valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, RKY, muinaismuistolaki, maanmittaus, rajamerkit, Struven ketju

Author Title	Jouni Pasanen Land Surveying Related Objects in Finnish Cultural Environment
Number of Pages Date	39 pages 31 May 2020
Degree	Bachelor of Engineering
Degree programme	Land Surveying
Instructor	Aune Rummukainen, Principal Lecturer
<p>The purpose of this Bachelor's thesis was to study historical objects related to Finnish land surveying in our cultural environment. The study investigated what kind of surveying-related objects exist in the Finnish cultural environment and what has been their purpose in land surveying. Furthermore, the final year project aimed at establishing how the encountered cultural environment objects should be taken into account in cadastral surveys.</p> <p>The most important source for this thesis was the cultural environment service portal maintained by the Finnish Heritage Agency with all stationary relics and nationally significant built cultural environments of mainland Finland. The matter of stationary relics and other cultural environments met in cadastral surveys is addressed on the basis of Finnish legislation.</p> <p>The thesis presented old administrative boundaries classified as stationary relics, the boundaries of old peace treaties and station points of the Struve Geodetic Arc around Finland. The thesis also examined the requirements a cadastral surveyor must meet when performing a cadastral survey in an area with relics or other cultural heritage objects.</p> <p>The thesis showed that the legislation on cultural environment in Finland is strong, but compliance with the laws may be deficient due to, for example, ignorance and lack of education.</p>	
Key words	cultural environment, relic, nationally significant built cultural environment, antiquities act, cadastral survey, Struve Geodetic Arc

Sisällys

Lyhenteet

1	Johdanto	1
2	Kulttuuriympäristökohteet ja niiden rekisteröinti	3
2.1	Muinaisjäännökset	3
2.1.1	Määritelmä	3
2.1.2	Irtaimet muinaisjäännökset	3
2.1.3	Kiinteät muinaisjäännökset	3
2.1.4	Muinaismuistolaki ja muinaisjäännösten suojelu	4
2.1.5	Muutokset muinaismuistolakiin	5
2.2	Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt	6
2.2.1	Määritelmä	6
2.2.2	Oikeusperusta	7
2.2.3	RKY-kohteiden suojelu	7
2.3	Kulttuuriympäristöt ja niiden rekisteröinti	8
3	Kulttuuriympäristökohteet maanmittauksessa	17
3.1	Maanmittaus Suomessa	17
3.2	Rajamerkit	18
3.2.1	Historia ja kuvaus	18
3.2.2	Suojelu	20
3.2.3	Muinaisjäännösrekisteristä löytyviä suojeltuja rajamerkkejä	20
3.3	Mittauspaikat	27
3.3.1	Kolmiomittaustornit	27
3.3.2	Struven ketju	29
4	Muinaisjäännökset maanmittaustoimituksissa	33
5	Yhteenveto	34
	Lähteet	36

Lyhenteet

ELY-keskus	Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
ESRI	Environmental Systems Research Institute
MRL	Maankäyttö- ja rakennuslaki
RKY	Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

1 Johdanto

Tämän insinööriyön tarkoituksena oli tarkastella kulttuuriympäristöjen ja maanmittauksen rajapintaa. Tutkimusaihe jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä halusin selvittää, millaisia kulttuuriympäristöiksi luokiteltuja kohteita liittyy Suomen maanmittauksen historiaan ja nykyhetkeen. Mitä kohteet ovat ja missä ne sijaitsevat?

Tutkielmassa kävi ilmi, että määrällisesti suurin ryhmä maanmittaukseen liittyviä kulttuuriympäristöjä ovat vanhat rajapaikat. Ne ovat joko vanhojen rauhojen rajoja, tai hallinnollisia, maakuntien, kuntien, kylien yms. rajoja. Nämä kohteet on määritelty joko kiinteiksi muinaisjäännöksiksi, kuten hallinnolliset rajat, tai valtakunnallisesti merkittäviksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi (RKY), kuten Täyssinän rauhan (1595) rajakivet Kainuussa.

Rajakivien ohella toinen ryhmä kulttuuriympäristökohteissa on entiset kolmiomittauspisteet, joista Struven ketjun pisteet ovat merkittävimmät. Ne kuuluvat Museoviraston suojelun ohella Unescon maailmanperintöluetteloon, joten niillä on katsottu olevan valtakunnallisen arvon lisäksi globaalia suojeluarvoa.

Toinen kysymys, jota tutkin oli, miten kulttuuriympäristökohteet tulee ottaa huomioon maanmittaustoimituksissa, jos niitä kohdalle osuu, ja miten vuoden 2020 alussa voimaan astuneet muutokset muinaismuistolaissa näkyvät käytännössä? Nyrkkisääntönä muinaisjäännökset ja RKY-kohteet pitää ottaa huomioon maankäyttöä ja kaavoitusta suunniteltaessa ja toteuttaessa siten, että niiden säilyminen turvataan.

Selvitän lisäksi vähän, miten vuoden 2020 alusta voimassa ollut, uudistettu Muinaismuistolaki vaikuttaa maanmittaustoimituksiin toimitusinsinöörin kannalta. Vuodelta 1963 peräisin olevaan muinaismuistolakiin tehtiin Juha Sipilän hallituksen (2015–2019) aikana muutoksia, jotka siirsivät kiinteisiin muinaisjäännöksiin liittyvää toimivaltaa ELY-keskuksetta Museovirastolle.

Muinaisjäännökset ovat lailla suojeltu ja niiden suojelusta vastaa Museovirasto. Muinaismuistolaki ja maankäyttö- ja rakennuslaki ovat lakeja, jotka pyrkivät turvaamaan muinaisjäännösten suojelun maankäyttöhankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Ennen maankäyttöhankkeen aloittamista tulee selvittää mahdollisten muinaisjäännösten olemassaolo suunnittelualueella. Tietoa on saatavilla Museovirastosta sekä maakuntamuseoista ja kaupunginmuseoista.

RKY-kohteiden osalta Museoviraston kanta on, että inventointiin sisältyvillä alueilla rakennettu ympäristö ja sen ominaispiirteet on säilytettävä. Yksittäisen kohteen suojelu RKY-kohteissa kuitenkin ratkaistaan tapauskohtaisesti kaavoituksessa ja lupamenetelyssä.

En mene tutkielmassani kovin syvälle yleisellä tasolla kiinteisiin muinaisjäännöksiin tai RKY-kohteisiin lakiteknisesti tai lain ja asetusten tulkinnan kannalta. Tuon asiaa esiin sen verran kuin se on maanmittaukseen liittyvien kohteiden osalta tarkoituksenmukaista ja riittävää.

Tämä tutkimus käsittelee kulttuuriympäristöjä niiden suomalaisessa kontekstissa ja niiden kontekstissa maanmittauksen suhteen. Osalla kohteista on voinut olla maanmittauksen lisäksi muitakin käyttötarkoituksia, ja osan kohteista alkuperäinen käyttötarkoitus on jäänyt epäselväksi. Museoviraston ylläpitämä muinaisjäännösrekisteri on ollut tärkein tietolähde tätä tutkielmaa tehdessä. Sieltä oli, puutteistaan huolimatta, mahdollista haku-sanojen ja aihetunnisteiden avulla kaivaa kohteita, joista useissa oli maastokoordinaat-tien lisäksi löydettävissä kohde-esittely, jossa arvioitiin kohteen alkuperäistä käyttötarkoitusta. Toista kysymystä, eli maanmittaustoimitusten suhteesta mahdollisesti eteen tuleviin muinaisjäännöksiin ja uudesta muinaismuistolaista, tutkin toimitusasiakirjojen ja lainsäädännön pohjalta.

2 Kulttuuriympäristökohteet ja niiden rekisteröinti

2.1 Muinaisjäännökset

2.1.1 Määritelmä

Muinaisjäännöksillä tarkoitetaan menneisyydessä eläneiden ihmisten toiminnasta aiheutuneita jälkiä, jotka ovat nykyisin nähtävissä [1]. Cambridge Dictionaryn mukaan muinaisjäännös (*relic*) on esine, traditio tai systeemi menneisyydestä, joka jatkaa olemassaoloaan [2]. Muinaisjäännöksillä ei yleensä ole käyttötarkoitusta nykyisyydessä, mutta niitä arvostetaan niiden historiallisen merkitystensä ja tarkoitustensa vuoksi. Muinaisjäännökset yleisesti jaotellaan kiinteisiin ja irtaimiin muinaisjäännöksiin.

2.1.2 Irtaimet muinaisjäännökset

Irtaimia muinaisjäännöksiä ovat mm. erilaiset maasta löytyneet käyttöesineet, työkalut ja korut, joiden omistajia ei tunneta ja joiden iän voidaan arvioida olevan yli sata vuotta. Niin ikään irtaimiin muinaisesineisiin lasketaan kuuluvan myös muinaisten ihmisten tuottamat jätteet sekä ihmistoimintaan liittyvät jäänteet, joilla on tutkimuksellista arvoa, kuten kotieläinten luut [1.].

Museoviraston ylläpitämästä muinaisjäännösrekisteristä [3] ei löydy maanmittaukseen liittyviä irtaimia muinaisjäännöksiä, vaikka niitä ainakin teoriassa saattaisi olla olemassa. Irtaimia muinaisjäännöksiä voisivat periaatteessa olla esimerkiksi jotkut mittalaitteet, työkalut, kompassit yms. laitteet, joita olisi mahdollisesti voitu varhaisissa maanmittaustoimituksissa hyödyntää. Tämän tutkielman puitteissa ei irtaimia muinaisjäännöksiä käsitellä, sillä, kuten mainittua, niitä ei maanmittaukseen liittyen tullut esille.

2.1.3 Kiinteät muinaisjäännökset

Muinaismuistolaki (295/1963) määrittelee kiinteät muinaisjäännökset. Kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat muun muassa maa- ja kivikummut, kivirakennelmat ja kiveykset, vanhat haudat ja kalmistot, kalliomaalaukset, huomattavat rakennukset ja niiden jäänteet. Lain

piiriin kuuluvat myös muut kuin ihmisten muokkaamat luonnonesineet, mikäli niihin liittyy tapoja, historiallisia muistoja tai tarinoita. [4.]

2.1.4 Muinaismuistolaki ja muinaisjäännösten suojelu

Muinaismuistot nähdään niin arvokkaina, että ne on suojeltu automaattisesti lailla. Muinaismuistolain 1 §:ssä sanotaan:

Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta.

Ilman tätä lain nojalla annettua lupaa on kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen kielletty. [5.]

Muinaismuistolain (295/1963) mukaan kiinteät muinaisjäännökset katsotaan korvaamattoman arvokkaaksi kansallisomaisuudeksi, jotka tulee säilyttää tuleville sukupolville. Ne tulee säilyttää jopa silloin, kun suojelusta koituu harmia alueen muun käytön kannalta. Lakiin pohjaten kiinteät muinaisjäännökset ovat suojeltuja automaattisesti perustuen tähän lakiin, ilman erillistä suojelupäätöstä. Museovirasto valvoo lain noudattamista, antaa lausuntoja koskien muinaisjäännösten suojelua sekä järjestää ja valvoo suojeluun liittyviä arkeologisia tutkimuksia. Muinaisjäännöksen löytyessä maasta, tulee työ heti keskeyttää ja ilmoittaa asiasta Museovirastolle. [5.]

Muinaismuistojen olemassaolon ja säilymisen tulevaisuuteen katsotaan olevan niin merkittävä asia, että sillä nähdään itseisarvo. Ihmiskunnalla on oikeus tuntea oma historiansa ja sen vuoksi merkittävimmät historialliset jäännökset tulee säilyttää kulttuuriperintönä tuleville sukupolville. Muinaisjäännöksillä nähdään tieteellisen arvon lisäksi olevan myös nähtävyyksarvoa ja ne ovatkin usein esimerkiksi paikallisesti merkittäviä retkikohteita.

On kuitenkin olemassa myös tilanteita, jolloin muinaisjäännökseksi luokiteltava kohde nähdään niin tavanomaiseksi tai yleiseksi, että muinaismuistolain turvaamasta suojelusta voidaan luopua riittävien tutkimusten ja dokumentoinnin jälkeen [6].

Muinaismuistolain 14 §:n mukaan

Jos maata kaivettaessa tai muuta työtä suoritettaessa tavataan kiinteä muinaisjäännös, jota aikaisemmin ei ole tunnettu, on työ muinaisjäännöksen kohdalta heti keskeytettävä ja työn johdon viipymättä saatettava asia muinaistieteellisen toimikunnan tietoon tarpeellisia toimenpiteitä varten. [5.]

Muinaismuistolaki tarjoaa vahvan suojan muinaisjäännöksille. Muinaisjäännöksen rauhoitukseen ei tarvita erillistä toimenpidettä rauhoituksesta tai suojelusta, vaan kriteerit täyttävä muinaisjäännös on automaattisesti rauhoitettu. Tämä saattaa herättää kummas-tusta asiaan vihkiytymättömille henkilöille, mutta lain tarkoitus on taata muinaisjäännös-ten koskemattomuus niiden merkittävyytensä vuoksi.

Pienissä yksityisissä maankäyttöhankkeissa (omakotitalo, kesähuvila yms.) tutkimus-kustannuksista vastaa yleensä Museovirasto. Suuremmissa hankkeissa (yleiset tiet, rau-tatiet, rivitalot, teollisuuslaitokset yms.) kustannukset lankeavat sen sijaan yleensä hank-keen toteuttajalle. Maanomistajan tulee ottaa yhteyttä Museovirastoon jo rakennussuun-nittelun alkuvaiheessa, jotta hankkeessa voidaan löytää kumpaakin osapuolta tyydyttävä ratkaisu. [7.]

Kaavoitus on tärkeä keino arkeologisten kohteiden suojelemisessa. Itse muinaisjäännös-kohteen ympärille on tavoiteltavaa saada maaston tai historiallisen yhteyden mukaan määräytyvä suoja-alue. Kaavoittajalla on vastuu muinaisjäännösten asianmukaisesta huomioon ottamisesta kaavoituksessa ja muinaisjäännöskohteen sekä sen suoja-alueen merkitsemisestä kaavaan. Museoviranomainen toimii asiantuntijana ja ottaa kantaa koh-teiden luonteeseen, eli siihen miten asiat otetaan huomioon kaavoituksessa. [8.]

2.1.5 Muutokset muinaismuistolakiin

Juha Sipilän hallitus (2015–2019) esitti vuonna 2018 muutoksia muinaismuistolakiin ja eduskunta hyväksyi lain vuonna 2019. Laki on ollut voimassa vuoden 2020 alusta läh-tien. Uudistusten tarkoituksena oli pyrkimys yksinkertaistaa ja tehostaa kiinteitä muinais-jäännöksiä koskevien asioiden käsittelyä sekä vahvistaa niissä tarvittavaa asiantunti-juutta. [9.] Muutoksen myötä kiinteiden muinaisjäännösten ja niihin kuuluvien suoja-alu-eiden rajaamista sekä kajoamislupaa koskevat aiheet siirrettiin ELY-keskuksilta

Museoviraston vastuulle. Uuden lain mukaan kiinteiden muinaisjäännösten ja niihin kuuluvien suoja-alueiden rajoja ei ole enää mahdollista määrätä kiinteistötoimituksissa tai sopimuksilla, vaan jatkossa ne vahvistetaan Museovirastoin toimesta joko maanomistajan hakemuksella, Museoviraston omasta aloitteesta tai saamelaiskäräjien aloitteesta saamelaisalueilla. [10.]

Mikäli muinaisjäännöksen ja sen suoja-alueen rajoja ei ole vahvistettu, on suoja-alueen leveys kaksi metriä [10].

Mikäli kiinteästä muinaisjäännöksestä aiheutuu merkitykseensä nähden kohtuutonta haittaa, voidaan erillisellä päätöksellä myöntää kajoamislupa. Luvan voi saada maanomistaja tai muu alueella toimenpiteen suorittamaan aikova toimija. Museovirasto myöntää kajoamisluvan, kun sille on esitetty aiheesta lupaharkinnan kannalta riittävä selvitys. [10.]

2.2 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

2.2.1 Määritelmä

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY) ovat alueita, jotka Museovirasto toteuttamassaan inventoinnissa vuonna 2009 päätti valita edustamaan Suomen rakennettua ympäristöä monipuolisesti. Esiin nostetut kohteet kuvaavat monipuolisesti Suomen historiaa ja kehitystä. Kohteet ovat yleensä yhtä rakennusta laajempia kokonaisuuksia ja voivat ylittää kuntarajat. Edustettuina on niin maanviljelysympäristöjä, talonpoikaisrakentamista, teollisuushistoriaa kun historiaan jääneitä elinkeinoja. Ryhmään kuuluu myös valtion laitoksia, kirkkoja, kartanoita, linnoja, puutalokaupunkeja yms. [11.] Täyssinän rauhan rajakivet Kainuussa kuuluvat RKY-kohteisiin, koska raja on itäisen valtakunnanrajan vanhin edelleen voimassa oleva raja. Valtioneuvosto vahvisti inventoinnin 1.1.2010 alkaen. [12.]

2.2.2 Oikeusperusta

RKY-kohteiden oikeudellinen suoja pohjaa valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden oikeusvaikutuksiin, jotka taasen pohjaavat maankäyttö- ja rakennuslakiin (MRL) ja lakiin rakennusperinnön suojelemisesta.

MRL:n 24 §:n 1 momentin mukaan

Valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, edistää niiden toteuttamista ja arvioida toimenpiteidensä vaikutuksia aluerakenteen ja alueiden käytön kannalta. [13.]

MRL 24 §:n 2 momentin mukaan

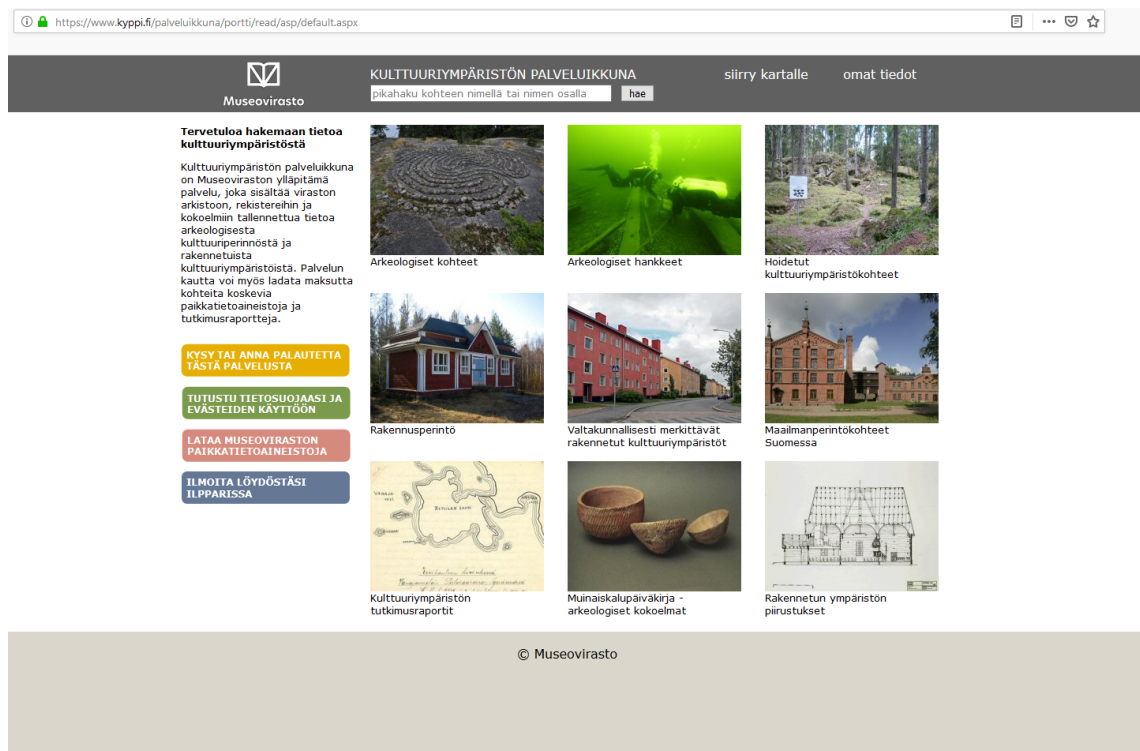
Maakunnan suunnittelussa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa on huolehdittava valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että edistetään niiden toteuttamista. [13.]

2.2.3 RKY-kohteiden suojeleminen

Lähtökohtaisesti inventoiduilla alueilla sijaitseva rakennettu ympäristö ja sen ominaispiirteet tulee säilyttää. Yksittäisten kohteiden osalta suojeleminen ratkaistaan kuitenkin tapauskohtaisesti kaavoituksessa ja lupamenettelyssä. Maankäyttö- ja rakennuslain avulla rakennusten ja ympäristöjen säilyminen voidaan turvata kaavoituksen eri asteilla ja lupamenettelyssä. Kunnan kaavoittajalta tai rakennusvalvonnasta voi selvittää rakennuksen statuksen suojeleminen suhteen kaavoituksessa. Rakennuksia suojelee myös eräät erityislait: rakennusperinnön suojelemisesta annetut lait, kirkkolait ja ortodoksisesta kirkosta annetut lait. Kaavasta selviää mihin ominaisuuksiin tai kohtiin suojeleminen kohdistuu. [14.]

2.3 Kulttuuriympäristöt ja niiden rekisteröinti

Museovirasto ylläpitää Kulttuuriympäristön palveluikkunassaan muinaisjäännösrekisteriä [15] (kuva 1). Sieltä löytyvät sijainti- ja ominaisuustiedot Muinaismuistolain 1963/295 nojalla rauhoitetuista Manner-Suomen alueen kiinteistä muinaisjäännöksistä ja muista arkeologisista kohteista. Tiedot perustuvat arkeologisiin kenttätöihin ja tutkimuksiin.

Kuva 1. Kulttuuriympäristön palveluikkunan etusivunäkymä [15.]

Paikkatietojen muodostaminen kulttuuriympäristökohteista on aloitettu vuonna 1996 ja aineistoa ylläpidetään jatkuvasti. Tiedot voivat olla kuitenkin puutteellisia tai vanhentuneita, joten rekisterin varaan ei voi laskea esimerkiksi merkittäviä maankäytön muutoksia suunniteltaessa. Maankäyttöhankkeissa, jotka koskevat kulttuuriympäristökohteita tulee aina olla yhteydessä Museovirastoon.

Muinaisjäännösrekisterin käyttötarkoitus on arvokkaiden kohteiden sijainnin osoittaminen maankäytön suunnittelua varten, tutkimukselliset seikat ja kulttuuriympäristön suojelun viranomaistehtävät. Palvelun kautta voi maksutta ladata kohteita koskevia tutkimusraportteja ja paikkatietoaineistoja.

Kohteet ovat palvelussa pistemäisinä Mapinfo tab-tiedostoina, ja lisäksi osasta kohteista on olemassa aluemainen rajaus. Kohteista on saatavilla myös ESR:n shape-tiedosto. Geometrian lisäksi aineistosta löytyy kohteen tunnus, nimi, tyyppi ja ajoitustieto.

Muinaisjäännösrekisteristä voi hakusanojen avulla kaivaa maanmittaukseen liittyviä muinaisjäännöksiä, mutta palvelussa on yhtenäisyyden suhteen omat puutteensa. Sieltä ei esimerkiksi ole mahdollista suodattaa listalle kaikkia rajamerkkejä yhdellä haulla. Esimerkiksi hakusanalla ”pyykki” rekisteristä löytyy 17 rajapyykkiä kuvaavaa osumaa (kuva 2).

Arkeologiset kohteet muinaisjäännösrekisterissä
Espoo
● Lintukallion rajapyykki, kivirakenteet 1000037316
Hämeenlinna
● Someronvuoren pyykki, kivirakenteet 83500007
● Sudenhaudan pyykki 2, kivirakenteet 83500006
Kangasala
● Huhilan pyykki, kivirakenteet 1000024361
Kinnula
● Jääkolon pyykki, kivirakenteet 1000026256
Mynämäki
● Rajapyykki, kivirakenteet 1000019076
Mänttä-Vilppula
● Lietun liikamaapyykki 670, kivirakenteet 1000034488
● Lietun liikamaapyykki 774, kivirakenteet 1000034487
● Lietun liikamaapyykki 775, kivirakenteet 1000034475
● Lietun Likamaapyykki 552, kivirakenteet 1000034476
Nurmijärvi
● Ali-Lepsämä Pyttipyykki, kivirakenteet 1000009189
Padasjoki
● Pyykkikallio, kivirakenteet 1000019961
Rauma
● Kruopin rajapyykki, kivirakenteet 1000023979
Toivakka
● Hyttäränpyykki, kivirakenteet 1000019139
Uurainen
● Pyykiniemi, kivirakenteet 1000008225
Viitasaari
● Pyykkisaari 1, hautapaikat 931010027
● Pyykkisaari 2, kivirakenteet 931010028
Ylöjärvi
● Rajaneva, kivirakenteet 1000025435

Kuva 2. Muinaisjäännösrekisterin näkymä hakusanalla ”pyykki” [16].

Hakusanalla ”rajamerkki” muinaisjäännösrekisteristä löytyy (17.2.2020) ainoastaan 8 osumaa (kuva 3), vaikka rajamerkkejä rekisterissä on huomattavasti enemmän.

Arkeologiset kohteet muinaisjäänösrekisterissä
Alavus
● Rajamerkki 372, kivirakenteet 1000037076
Askola
● Rajamäen rajamerkki, kivirakenteet 1000012670
Kokemäki
● Mäki-Ketalan rajamerkki, kivirakenteet 1000019042
Kuopio
● Pellosmäen rajamerkki, kivirakenteet 1000035137
Lieksa
● Rajamerkki 649, kivirakenteet 1000026023
Loviisa
● Teutjärvi rajamerkki, kivirakenteet 701500003
Miehikkälä
● Juoksumäen rajamerkki, kivirakenteet 1000031438
Suomussalmi
● Kalmasaari rajamerkki, kivirakenteet 1000026584

Kuva 3. Muinaisjäänösrekisterin näkymä hakusanalla ”rajamerkki” [16].

Kuvassa 4 on näkymä yksittäisestä kohteesta Askolassa. Kohteesta on annettu nimi, sijaintikunta, muinaisjäänöstyyppi, kuva maastokartasta, kohteen koordinaatit, kuvaus ja tietoa suoritetuista tutkimuksista.

Haualla ”rajakivi” tulee 22 osumaa. Kun laittaa hakusanaksi ”kivirakenteet”, tulee osumia useita tuhansia ja osa näistä on rajamerkeiksi luokiteltavia kivirakenteita, joita ei löytynyt aikaisemmin mainituilla sanoilla.

Askola kiinteä muinaisjäänös 1000012670

Rajamäen rajamerkki

Tyyppi: kivirakenteet rajamerkit
Ajoitus: historiallinen
Z/m.mpy alin: 45,00

KYSY TAI ANNA PALAUTETTA
TÄMÄN KOHTEEN TIEDOISTA

◀ takaisin

Koordinaatit

Kuvaus

Rajamerkki sijaitsee Rajamäen pohjoisreunalla, Vahijärven lounaispäässä. Rajamerkki on halkaisijaltaan noin 1,5 metriä oleva kiviroykkiö, joka on koottu sammaloituneista, halkaisijaltaan 40-50 cm kokoisista kivistä. Se sijaitsee kuusimetsässä. Röykkiö on Monninkylän ja Vahijärven kylien rajamerkki - raja näkyy nykyisellään maastokartalla. Röykkiön ja rajan iästä ei ole tarkempaa tietoa.

Luonti: 31.10.2008 Viimeisin muutos: 3.11.2010

Tutkimukset

Petro Pesonen inventointi 2008

Huomautuksia: Kohde tarkastettiin Askolan osayleiskaavainventoinnissa 13.10.2008. Rajamerkki sijaitsee Rajamäen pohjoisreunalla, Vahijärven lounaispäässä. Rajamerkki on halkaisijaltaan noin 1,5 metriä oleva kiviroykkiö, joka on koottu sammaloituneista, halkaisijaltaan noin 40-50 cm kokoisista kivistä. Se sijaitsee kuusimetsässä. Röykkiö on Monninkylän ja Vahijärven kylien rajamerkki - raja näkyy nykyisellään maastokartalla. Röykkiön ja rajan iästä ei ole tarkempaa tietoa.

Luonti: 13.11.2008

kopioi linkki tälle sivulle: www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1000012670

Kuva 4. Näkymä yksittäisestä kiinteästä muinaisjäänöskohteesta, Askolan Rajamäen rajamerkki [16].

Soinissa sijaitsevat Kuninkaankivet, jotka ovat ”mahdollisia rajakiviä” ei löydy mitään edellä mainittuja hakusanoja tai aihetunnisteita käyttäen, vaan ne pitää hakea esimerkiksi sanoilla ”taide” ”muistomerkit” tai ”hakkaukset” (kuva 5).

Soini
Kuninkaankivi

kiinteä muinaisjäänös
759010003

Tyyppi: taide, muistomerkit hakkaukset
Ajoitus: historiallinen
Z/m.mpy alin: 189,00 Z/m.mpy ylin: 190,00

KYSY TAI ANNA PALAUTETTA
TÄMÄN KOHTEEN TIEDOISTA

◀ takaisin

+ Koordinaatit

- Kuvaus

Kivi sijaitsee Soinin kunnan itäosassa, Iironjärven länsipuolella, Soini-Myllymäki maantien eteläpuolella, tieltä n 150 m, suoalueiden keskellä olevilla saarekkeilla. Kivi on laakea suuri siirtolohkare, jonka laki noin 2 m ympäistöä korkeammalla. Kiven korkeimmalla kohdalla on hakattu tasavartinen ristikuvio ja sen lähellä luvut 425 ja 132. Ristikuvion haarojen pituus on n 17 cm, lukujen korkeus n 15 cm.

Kiveen liittyy tarina, jonka mukaan Ruotsin kuningas on levännyt paikalla. Kiven lähiympäristössä on kolmella suunnalla suurehkot kivet suunnilleen ristin sakaroiden suunnassa. Kivi on mahdollisesti rajakivi, mutta sen ajoitus on tuntematon.

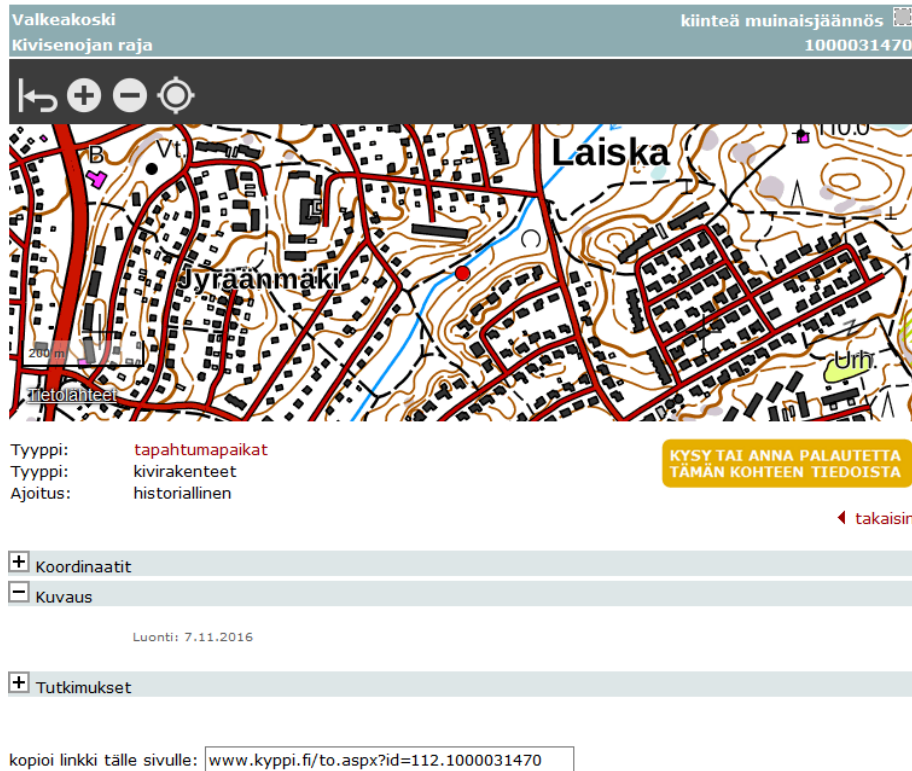
Luonti: 1.1.1900 Viimeisin muutos: 30.3.2007

+ Tutkimukset

+ Linkit Museoviraston muihin aineistoihin

Kuva 5. Kuva yksittäisestä kohteesta, Soinin Kuninkaankivet [16].

Valkeakosken Kivisenojan rajat puolestaan löytyy rekisteristä tunnisteella ”tapahtuma-paikat” (kuva 6). Kivisenojan raja on paikannettu jo 1700-luvun lopun kartoilta ja se on sijainnut aikanaan ”Walkiacosken” ja ”Woipalan” kylien rajalla. [16].

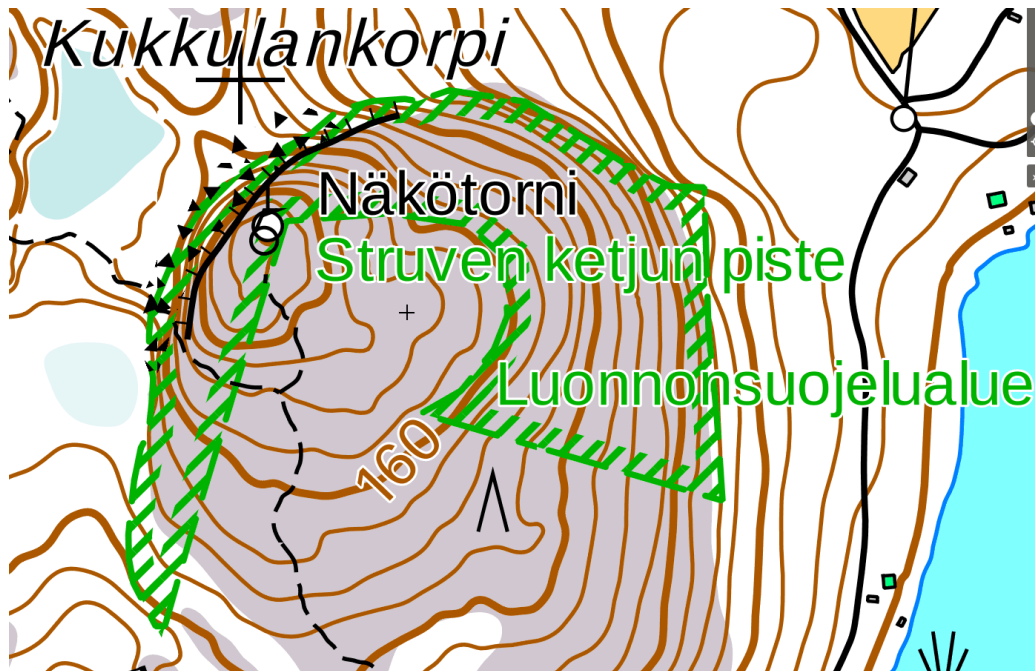
Kuva 6. Kuva yksittäisestä kohteesta, Valkeakosken Kivisenojan raja [16].

Maastokartalla muinaisjäännöksen tunnistaa merkistä, jossa alaosassa on pyöreä rengas, josta lähtee ylöspäin lippu/viiri (kuvat 7, 8 ja 9).

6

Kuva 7. Muinaisjäännöksen karttamerkki maastokartalla [17].

Kuvassa 8 maastokarttakuva Jyväskylän Oravinvuorelta. Kohde on myös luonnonsuojelualuetta ja merkittävä paikallinen retkeilykohde.

Kuva 8. Muinaisjäänneksen merkintätapa maastokartalla [18].

Kuvassa 9 maastokartta Täyssinän rauhan rajakivistä Liperissä. Täyssinän rauha vuodelta 1595 oli Venäjän ja Ruotsin välinen rauhansopimus, joka päätti Pitkän Vihan ja jossa vahvistettiin maiden välinen raja.

Kuva 9. Muinaisjäännös maastokartalla. Kuvassa maastokartta Liperistä, jossa sijaitsee Täyssinän rauhan eräs rajamerkeistä. [19].

3 Kulttuuriympäristökohteet maanmittauksessa

3.1 Maanmittaus Suomessa

Ruotsin kruunu lähetti ensimmäisen maanmittarin Suomeen vuonna 1633 mittaamaan Suomen kyllien pellot ja niityt. [20.] Tästä tapahtumasta voidaan katsoa alkaneen Suomen maanmittauksen historian. Tämä lähes 400 vuoden ajanjakso on ollut erittäin merkittävä jakso Suomen historiaa, ensin Ruotsin ja sitten Venäjän vallan alla ja lopulta itsenäisenä valtiona. 400 vuotta on myös kohtuullisen pitkä ajanjakso nykyihmisen historiaa. Sen aikana on koettu Ranskan suuri vallankumous, teollistuttu, jälkiteollistuttu ja siirrytty informaatioyhteiskuntaan, joitakin pieniä yksityiskohtia mainitakseni.

Geologisessa mielessä 400 vuotta on kuitenkin häviävän lyhyt aika. Rapautumisprosessit eivät ole muutamassa sadassa vuodessa ehtineet tuhota merkkejä, joita 1600-luvun työkaluilla sai kiviin hakata tovin, jos toisenkin. Edelleenkin Suomen luonnosta voi helposti löytää maanmittauksen historiamme alkuvuosina kiveen hakattuja, rajoja ilmaisevia merkintöjä. Tarkoista vuosiluvuista voi toki usein esittää vain valistuneita arvauksia, mikäli merkintä ei selvästi ilmaise jotain vuosilukua. Paljon on merkintöjä historian saatossa myös hävinnyt, kuten puihin kaiverretut merkinnät. Ne muinaisjäännökset mitä jäljellä on, nähdäänkin usein suojelun arvoisiksi.

Suomesta tunnetaan joitain karttoja, jotka ajoittuvat 1500-luvulle, mutta ne eivät perustuneet mittauksiin. [4.] Mittapöytäkarttoitus otettiin käyttöön 1600-luvulla ja geodeettiset kolmiomittausmenetelmät 1700-luvulla. 1800-luvulla maahamme rakennettiin ensimmäiset kolmiomittaustornit ja niiden käyttö laajeni 1900-luvulla, kun niitä alettiin hyödyntää peruskartoituksessa. Kolmiomittaustoreja oli kaikkiaan noin 4000 ja ne kattoivat koko valtakunnan. [4.]

Museovirasto ei suoraan luokittele arkeologisia kohteita maanmittaukseen liittyviin kohteisiin, vaan maanmittauskohteet pitää kaivella muinaisjäännerekisteristä sopivia hakusanoja käyttäen. Museoviraston yksi tyyppitys rekisterissä on ”rajamerkit”, mutta vain pieni osa muinaista rajaa merkitsevistä kohteista rekisterissä löytyy ”rajamerkki”-

aihetunnisteella. Rajamerkkejä voi löytyä esimerkiksi tunnisteella ”kiviröykkiö”, ”kivirakenteet” tai ”tapahtumapaikat”.

Vanhojen rauhojen rajat, esimerkiksi Täyssinän rauhan raja Kainuussa tai Utsjoen Tenojoen varrella sijaitsevat Strömstadin rauhan rajakivet on luokiteltu RKY-kohteiksi.

Näistä rajoitteista johtuen kiinteiksi muinaisjäänöksiksi luokiteltavien rajapaikkojen tarkkaa määrää ei lähdetty selvittämään, vaan tutkielmassa esitellään muutamia edustavia kohteita ympäri Suomea.

3.2 Rajamerkit

3.2.1 Historia ja kuvaus

Maastoon merkittyyä tärkeitä rajoja Suomessa olivat valtakunnan rajat sekä maakuntien, pitäjien ja kylien rajat. Rajamerkki rakennettiin siihen kohtaan, jossa raja kääntyi tai jossa kaksi tai useampi rajalinjaa kohtasi. Rajojen paikat olivat toistuvasti kiistojen aihe naapurikylien kesken, josta syystä rajapaikoista on olemassa runsaasti historiallista lähdemateriaalia.

Rajapaikkoina toimivat usein, pitkälti 1500-luvulle saakka, luonnonpaikat, kuten vesistöt, mäet, lähteet, saaret sekä isot puut, kivet ja kannot. Myös ihmisten rakentamat rakennelmat, kuten myllyt ja sillat toimivat monesti selkeästi maisemastaan erottuvina kohteina, josta syystä niitä hyödynnettiin rajapaikkoina. Kiveen tai puuhun kaiverrettiin merkki, esimerkiksi risti, jolla se erottui muiden kivien ja puiden joukosta. Rajamerkinä saattoi toimia myös ihmisten kasaama kiviröykkiö. [4.]

Rajat noudattivat usein luonnonmuodostelman, kuten vesistön rantaa, harjua tai ihmisten rakentamaa maantietä. Kun tarkkuusvaatimukset kasvoivat ja rajojen pysyvyydestä haluttiin varmistua, siirryttiin rajojen merkitsemisessä kivisiin rajamerkkeihin.

Suomi kuului tuohon aikaan Ruotsin vallan alle ja sen keskiajalla laadituissa maanlaeissa määrättiin muun muassa viisikivisten pyykkien (kuva 10) käytöstä kylän tai ulkopalstan kohdalla.

Kuva 10. Viisikivinen pyykki, jossa neljä kiveä muodostavat kehän ja keskellä on pystykivi, jossa on hakattuna numero (kuva: Sari Haapamäki Metsänhoitoyhdistys Keski-Suomi) [21].

Pelloilla rajamerkkeinä toimi kaksi kiveä tai paalu, kivi ja luu ja niityillä rajat merkittiin seipäillä. Soilla käytettiin myös pystyyn asetettuja seipäitä ja paaluja. Kasvavia puita käytettiin yleisesti vielä 1600-luvulla uurtamalla tai puumerkein merkkäämällä niihin tunnukset. Näitä rajamerkkejä kuitenkin ei ole enää luonnollisista syistä nähtävillä. [4.]

Venäjän ja Ruotsin välistä rajaa osoittavia rajamerkkejä pystytettiin Pähkinäsaaren rauhan (1323), Täyssinän rauhan (1595), Stolbovan rauhan (1617), Uudenkaupungin rauhan (1721) ja Turun rauhan (1743) jälkeen. Ruotsin symboli oli kruunu tai kolme kruunua ja Venäjän symboli risti tai kyrillisin kirjaimin kirjailtu ГРА (GRA = granitsa = raja). Merkkejä kaiverrettiin puihin, kiviin sekä kallioihin. Joskus mukana saattoi olla myös vuosiluku, joka ilmaisi joko rauhansopimuksen tai kaiverruksen vuotta. [4.]

3.2.2 Suojelu

Kiinteisiin muinaisjäänöksiin luetaan kuuluviksi ikivanhat valtakunnan, maakuntien, pitäjien ja kylien rajamerkit ja jotkut noista rajoista ovat edelleen käytössä. Kiinteistörajojen pyykit eivät yleensä ole kiinteitä muinaisjäänöksiä. [4.]

3.2.3 Muinaisjäänösrekisteristä löytyviä suojeltuja rajamerkkejä

Alla esittelen joitakin maanmittauksessa hyödynnettyjä muinaisjäänöksiksi luokiteltuja rajamerkkejä. Kaikki kuvaukset ovat suoria lainauksia Museoviraston ylläpitämästä Muinaisjäänösrekisteristä [3].

Masku, Kuhankuono (kuva 11)

Inventointi 2006: Sijaitsee kahdeksan kunnan alueiden liittymäkohdassa Savojärven kaakkoispuolella. Suuri pitäjien rajalla oleva luonnonkivi suoalueella. Kivelle on rakennettu kivistä muurattu reunus, johon liittyy metalliosia. Vanhin tieto paikalla olevasta rajasta on vuodelta 1381.

Nykyisen rajamerkin on valmistanut rotaryjärjestö 1960-luvulla nousiaislaisen sahanomistajan Konrad Lehtisen johdolla. Rajamerkin sitä edellinen ulkomuoto näkyy Aulis Ojan vuonna 1936 ottamassa valokuvassa, jonka hän on julkaissut Maa-rian pitäjän historian 1 osassa (s. 155) ja Nousiaisten historian 1 osassa (s. 31). Vanhin tieto Kuhankuono-nimisestä rajapaikasta Nousiaisten ja Maskun pitäjien rajalla on vuodelta 1381 (Oja, Nousiaisten historia 1, 27.). Pitäjien rajaristeys on ollut varmuudella samalla paikalla viimeistään vuonna 1695 (Uudenmaan maanmittaustoimiston arkisto: Kuhankuono kartta vuodelta 1695, värillinen mikrofilmi A2:47). Vuonna 1606 Kuhankuonolla oli nähtävissä silloin jo polttamalla ja hakkaamalla tärvelty nelikulmainen rajapaasi, jonka jokainen sivu oli sylen mittainen, ja johon oli valettu seitsemän kuparijuovaa kuvaamaan pitäjänrajoja.

Rajapaaden oli joku sysännyt ennen vuoden 1606 rajantarkastusta alas kolmelta kannatinkiveltä, joiden päällä se oli ollut. (Rajantarkastuspöytäkirja, laadittu 16.10.1606. Kansallisarkisto, Topographica, Mynämäki.). Tätä kuvausta vastaavaa kiveä tai tunnistettavia jäännöksiä siitä ei nykyisellä Kuhankuono rajapaikalla ole. Jos sivuutetaan epätodennäköisenä se mahdollisuus, että vuoden 1606 tarkastuspöytäkirjan mainitsema rajapaasi olisi siirretty jonnekin tai pilkottu tunnistamattomaksi, näyttäisi, että Kuhankuono nykyinen rajapaikka olisi muu kuin vuoden 1606 pöytäkirjan tuntema Kuhankuono. Epäselvyyttä on Kuhankuono rajapaikan sijainnista varmuudella ollutkin, siitä on riideltä käräjissä 1600-luvun lopulla ja 1700-luvulla eri pitäjien asukkaiden esittäessä ristiriitaisia väitteitä rajapaikan sijainnista. [22.]

Kuva 11. Kuhankuono rajakivi (Kuva: Laura Lehtonen, luontoon.fi) [23].

Kangasala, Huhilan pyykki (kuva 12)

Neljän kylän raja (1600–1700-luku): Korpiniemi, Pakkala, Kärkkäinen ja Paatiala. Raja on merkitty mm. Paatialan vuoden 1703 kartalle, jossa rajan kulmalla nimi "Huhilan pyki" (nimi on tulkittu). Paikalla on nyt nelisivuinen 2 x 2 m kivistä ladottu rajamerkki, jossa keskellä pystypaasi sekä siihen liittyen kaksi viisarikiveä lähes SE-NW-suunnassa. Rajamerkki on edelleen käytössä ja rajalla. [24.]

Kuva 12. Huhilan pyykki luonnossa (Kuva: Mikroliitti Oy) [25].

Kinnula, Jääkolun pyykki (kuva 13)

Soiden ja kivisten kankaiden ympäröimä rakka-alue, jonka halki virtaa jääjoki. Kivet ovat melko kookkaita (0-5 - yli 2 m).

Kinnulan, Reisjärven ja Pihtiputaan nykyisellä rajapisteellä on rakka-alueen keskellä 1,2 m korkea pystykivi (leveys 0,6 m ja paksuus 0,3-0,4 m). Kaakkoispuolen yläosassa on hakattu kruunu ja sen päällä risti, korkeus n. 25 cm. Sen alapuolella on selvästi uudempi hakkaus 359. Luoteispuolella viistossa yläpinnalla on hakkaus AD ja alempana 1811.

Vanhojen karttojen perusteella Pohjanmaan ja Hämeen raja kulki vielä 1740 n. 15 km lännempänä (Wikar, 1740, Pohjanmaan kihlakunnan ja Hämeen läänin raja, sarja 1-8), 1798 Vaasan läänin rajapiste oli Jääkolun kohdalla (Hermelin, 1798 Charta över Wasa Höfdingedöme).

Vaasan läänin rajakivi, joka on todennäköisesti pystytetty, kun lääni perustettiin 1762, siltä ajalta lienee kruunuhakkaus. Sen alla oleva nro. 359 on nuorempi, ikä on epäselvä. Hakkaus 1811 viittaa Suomen sodan jälkeisen rajatarkastukseen, ja AD ovat ilmeisesti maanmittarin nimikirjaimet. [26.]

Kuva 13. Jääkolun pyykki, Pihtipudas. (Kuva: H.-P. Schulz, Lusto-Suomen metsämuseo) [27].

Mänttä-Vilppula, Lietun liikamaapyykki 775 (kuva 14)

Järven lähellä sekametsässä omakotitaloon johtavan tien varressa oleva rajapyykki sijaitsee omakotitontin rajalla. Pyykki on nelikulmainen, kylmämuurattu koko noin 160 x 180 cm, korkeus 80-90 cm, keskellä olevan napakiven korkeus 50 cm. [28.]

Kuva 14. Lietun liikamaapyykki 775, Mänttä-Vilppula. (Kuva: Tampereen museot - Pirkanmaan maakuntamuseo) [29].

Toivakka, Hyttäränpyykki (kuva 15)

Rinteisessä maassa sijaitseva Hyttäränpyykki on arviolta seitsemän metriä korkea kallio- ja luonnonkivimuodostelma, joka on osin peittynyt sammalella ja jäkälällä. Sen päällä kasvaa katajaa, kuusta ja mäntyä. Mahdollisia merkintöjä kalliosta ei havaittu. Pyykki sijaitsee nykyisellä Toivakan ja Joutsan rajalla. Se on historiallisten tietojen mukaan ollut keskiajan päättyessä Sysmän ja Sääksmäen erämaiden rajamerkinä. Kohde tunnetaan myös nimellä Hyttävänpyykki. [30.]

Kuva 15. Hyttäränpyykki, Toivakka. (Kuva: Riikka Mustonen, Lusto - Suomen metsämuseo) [31].

Inari, Täyssinän rauhan rajakivi (kuva 16)

Kohde sijaitsee Inarijärven Kaikunuoran länsipään suussa, nuoran pohjoisrannalla, vastapäätä autiotupaa nimeltä Punainentupa, Kaamassaaren Tylyvaaran eteläpuolella. Kaamassaaren länsiosan lounaisrannalla on kaksi pientä kalliosaarta, joista luoteisimman saaren etelänokassa rajamerkki sijaitsee. Suippo, noin 1 m korkea kivilatomus on kasattu noin 4 m korkean siirtolohkareen päälle. Rajamerkki liittyy vuonna 1595 solmitun Täyssinän rauhan rajankäyntiin. [32.]

Kuva 16. Täyssinän rauhan rajakivi Inarissa. (Kuva: Visa Törmälä) [33].

3.3 Mittauspaikat

3.3.1 Kolmiomittaustornit

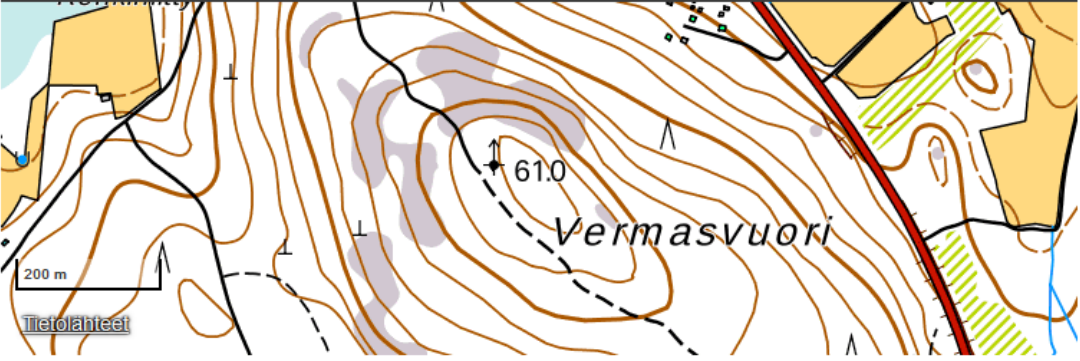
Rajamerkkien ohella toinen merkittävä maanmittaukseen liittyvä muinaisjäännösryhmä on entisten kolmiomittauspisteiden paikat. 1800-luvulla Suomeen alettiin rakentaa ensimmäisiä Struven ketjun kolmiomittaustorneja ja mittaustornien käyttö laajeni 1900-luvulla, kun niitä alettiin hyödyntää peruskartoituksessa. Kolmiomittaustorneja oli enimmillään noin 4000 ja ne kattoivat koko valtakunnan. [4.] Sekä vanhat Struven ketjun tornit, että uudemmat tornit on Suomessa kuitenkin lahonneet tai ne on turvallisuussyistä purettu. Yleensä paikalta löytyy maakiveen porattu vaatimaton reikä. [4.]

Paikalta saattaa löytyä myös mittaustorni, mutta yleensä kyse on paikalle myöhemmin rakennetusta kopiosta, tai pelkistä tornin raunioista. Kaikki Struven ketjun pisteet ovat Museoviraston määrittelemiä RKY-kohteita tai kiinteitä muinaisjäännöksiä. Uudemmat, 1900-luvulla peruskartoitusta varten rakennetut, kolmiomittaustornit eivät yleensä kuulu muinaisjäännöskohteisiin. Eräs poikkeus on Hämeenlinnan Hauholla sijaitseva Vermasvuori (kuva 17), josta löytyvän kolmiomittaustornin perustukset sekä paikalta löytyvä maakivi ovat tällä hetkellä Museoviraston luokittelussa statuksella ”mahdollinen muinaisjäännös”.

Hämeenlinna
mahdollinen muinaisjäännös

Vermasvuori
1000004146

← + - 📍

Tyyppi: kivirakenteet

Ajoitus: historiallinen

Z/m.mpy alin: 152,00

KYSY TAI ANNA PALAUTETTA
TÄMÄN KOHTEEN TIEDOISTA

← takaisin

+ Koordinaatit

- Kuvaus

Kolmiomittaustornin perustukset sijaitsevat Vt 57:n länsipuolella, Valkeakoskelle ja Alvettulaan johtavien teiden risteyksestä 700 m luoteeseen mäen korkeimmalla kohdalla. Paikalla on tasainen, noin 45 cm halkaisijaltaan oleva maakivi, jossa on luku 97, + -merkki ja kaiverrettu pikku kuoppa. Kivestä noin 4 m päässä on kolmella sivulla isoilla kivillä tuetut jalkojen paikat.

Hämeen maamittaustoimiston Teppo Ahosen mukaan paikan korkeuskiintopistettä ei löytynyt pisterekisteristä, näin ollen se on poistettu rekisteristä.

Luonti: 2.9.2005 Viimeisin muutos: 2.10.2007

+ Tutkimukset

kopioi linkki tälle sivulle:

© Museovirasto

Kuva 17. Hämeenlinnan Vermasvuori Muinaisjäännösrekisterissä [34].

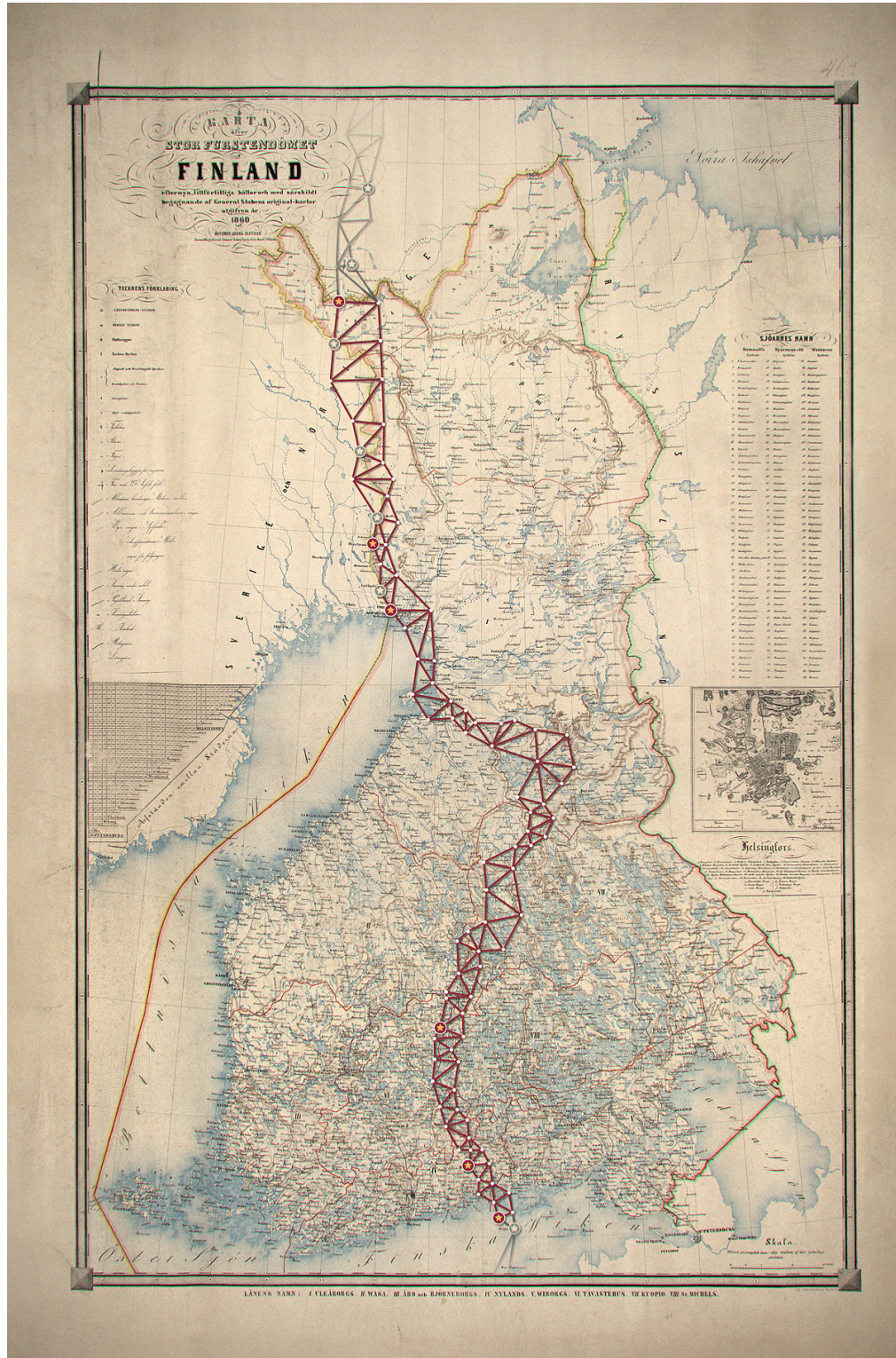
3.3.2 Struven ketju

Mustaltamereltä Jäämerelle kulkeva Struven ketju, oli kolmiomittausketju, jolla selvitettiin maapallon muotoa ja kokoa 1800-luvulla. Sitä varten rakennettiin 258 peruskolmiota ja 265 peruspistettä, joista Suomeen mitattiin 83 pistettä. [39.] Ketju kulki Suomen etelä-osasta käsivarteen (kuva 18).

Struven ketjun pisteistä edustavimmat on valittu vuonna 2005 Unescon maailmanperintöluetteloon ja niistä kuusi sijaitsee Suomessa. Struven ketjun katsotaan edustavan tieteen ja tekniikan kulttuuriperintöä. Unescon maailmanperintölistalle Suomesta on valittu seuraavat pisteet:

- Aavasaksa
- Puolakka (Oravivuori) Korpilahdella
- Alatornion kirkko
- Sturooivi
- Porlom II Lapinjärvellä
- Mustaviiri Pyhtäällä

Kaikki Struven ketjun pisteet on suojeltu Museoviraston puolesta kiinteinä muinaisjäännöksinä. Vanhoja alkuperäisiä Struven ketjun kolmiomittauksia ei ole enää pystyssä, mutta paikalta löytyy maahan merkitty reikä tai risti. Etelä-Suomesta Tornioon Struven ketjun pisteet tunnistaa poranreiästä kalliossa (kuva 19) ja Tornion pohjoiseen ristin muotoisista kaiveruksista (kuva 20). Paikalta saattaa löytyä alkuperäisen mittauksen rauniot, mutta esimerkiksi Saariselän Kaunispäälle Inarissa rakennettiin vuonna 2011 uusi mittausornin muistomerkiksi alkuperäiselle 1950-luvulla valmistuneelle tornille (kuva 21).

Kuva 18. Struven ketju vuoden 1860 kartalla (Kuva: Maanmittauslaitos) [35].

Kuva 19. Etelä-Suomesta Tornioon Struven ketjun pisteet tunnistaa poranreikästä kalliossa (Kuva: Maanmittauslaitos) [35].

Kuva 20. Tornioista pohjoiseen Struven ketjun pisteet tunnistaa maastossa ristin muotoisista kai-verruksista (Kuva: Maanmittauslaitos) [35].

Kuva 21. Kaunispään uusi torni (kuva: Jouni Keskinarkaus) [36].

4 Muinaisjäännökset maanmittaustoimituksissa

Kiinteät muinaisjäännökset tulee Muinaismuistolain 6 §:n mukaan merkitä kartalle ja kiinteistörekisteriin, mikäli ne sijaitsevat alueella, jolla maanmittaustoimitus on vireillä. Toimitusinsinöörin tulee siis huolehtia asiasta ja olla tarvittaessa yhteydessä Museovirastoon epäselvissä tapauksissa. Mikäli asianomaiset niin sopivat, on muinaisjäännös suoja-alueineen erotettava toimituksessa osakkaiden yhteiseksi alueeksi. [5.] Muinaismuistolain 9 §:n mukaan valtio voi myös hakea valtioneuvostolta lupaa lunastaa kiinteä muinaisjäännös suoja-alueineen tai sen osa.

Ulla Lähdesmäen väitöskirjan (2018) [18] mukaan muinaisjäännöksen merkitsemisestä muinaismuistolain 6 §:n edellyttämällä tavalla maanmittaustoimituksen jälkeen kartalle – ainakaan Pirkanmaalla – ei juurikaan ole sovellettu. Laki ja sen periaate ei Pirkanmaalla tehtyjen havaintojen perusteella ollut kaikilla maanmittareilla Lähdesmäen mukaan tiedossa, saati että sitä olisi noudatettu. Lähdesmäki mainitsee myös esimerkin, jossa toimituksessa muinaisjäännös oli vaarantunut, kun muinaisjäännöstä ei oltu merkitty toimituskarttaan ja tie oli suunniteltu muinaisjäännösalueelle. Tietä ei kuitenkaan ollut ehditty vielä alkaa rakentaa, kun tapaus oli tullut Museoviraston tietoon. [37.]

Muinaisjäännöksen suoja-alue on asia, joka saattaa aiheuttaa päänvaivaa maanmittaustoimitusta suorittavalle toimitusinsinöörille, vaikka kohteen muinaisjäännösstatus olisikin tiedossa. Käytännössä vaikkapa vanhat kivikautiset asuinpaikat saattavat olla kapeahkolla rantakaistaleella kilometrejäkin pitkiä ja ilman kenttäkokeita muinaisjäännöksen laajuutta voi olla hankala selvittää. Mikäli kaavaan on merkitty muinaisjäännöksen laajuus liian suppeasti, voidaan ongelmiin törmätä rakentamisvaiheessa. Jos taasen suoja-alue rajataan niin laajaksi, kun topografisten olosuhteiden perusteella voidaan olettaa, maanomistaja voi katsoa kärsivänsä taloudellisia menetyksiä. Ylipäätään maanomistajalle mahdollisesti aiheutuvat taloudelliset menetykset voivat paikoin estää muinaisjäännösten päättymistä rekisteriin, jos maanomistaja ei uskalla asiasta Museovirastolle ilmoittaa.

Uuden muinaismuistolain mukaan siis kiinteiden muinaisjäännösten ja niihin kuuluvien suoja-alueiden rajoja ei ole enää mahdollista määrätä kiinteistötoimituksissa tai sopimuksilla, vaan ne jatkossa vahvistetaan Museovirastoin toimesta hakemuksella. [5.]. Voisiko tämän lakimuutoksen yksi syistä olla Lähdesmäen mainitsemat ongelmat tiedon puutteissa muilla viranomaisilla kuin museoviranomaisilla? Eikö esimerkiksi Maanmittauslaitos ole organisaationa ottanut tarpeeksi hyvin huomioon Muinaismuistolakia ja muinaisjäännöksiä ylipäättään ja kouluttanut toimitusinsinöörejä tunnistamaan alueita ja painottamaan alueiden merkitsemistä kartoille?

5 Yhteenveto

Maanmittaukseen liittyviä kulttuuriympäristökohteita Suomessa löytyy kahdesta kategoriasta: kiinteistä muinaisjäänteistä ja valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä (RKY).

Näihin kahteen kategoriaan luokiteltuja kohteita Suomessa ovat vanhat hallinnolliset rajat, vanhojen rauhojen rajat sekä Struven kolmiomittausketjun pisteet. Kohteet sijaitsevat ympäri Suomea ja ne löytyvät Museoviraston ylläpitämästä muinaisjäännösrekisteristä tunniste- ja sijaintitietoineen.

Kohteita koskevia lakeja on muinaismuistolaki, maankäyttö- ja rakennuslaki sekä laki rakennusperinnön suojelemisesta. Lisäksi jotkut marginaalisemmat lait, kuten kirkkolait saattavat koskettaa kulttuuriympäristökohteita.

Muinaismuistolaki luo vahvan suojeluperustan kiinteitä muinaisjäännöksiä koskien. Sen suojelusäännökset tarjoavat vankan pohjan vaikeissakin suojelukysymyksissä, sillä sen tulkinta on helposti ymmärrettävää ja yksiselitteistä. Sen sijaan se, miten lakia käytännössä pystytään ja osataan noudattaa, onkin sitten hankalampi juttu. Muinaisjäännösten ”bongailu” maisemasta voi vaatia harjaantunutta arkeologin silmää ja maanomistaja voi

pelätä kohdalleen osuvia taloudellisia menetyksiä, josta syystä mahdollisista muinaisjäännöksistä ei välttämättä Museovirastolle ilmoiteta.

Muinaismuistolain suojelusäännökset saattavat asettaa melko ankariakin rajoituksia muinaisjäännösalueen hyödyntämisessä rakentamiseen tai muuhun maankäyttöön. Toisaalta yksityisen maanomistajan asemaa on pyritty turvaamaan kajoamisluvalla sekä mahdollisuudesta saada korvauksia menetetyistä haitasta.

Maankäyttö- ja rakennuslaki sekä laki rakennusperinnön suojelemisesta niistä johdettuihin kaavoitusohjeineen ovat oikeudelliset perusteet RKY-kohteiden suojelulle. Lait itsessään eivät nähdäkseni tarjoa yhtä konkreettista pohjaa kohteiden suojelulle kuin muinaismuistolaki ja jättävät enemmän sijaa tulkinnalle, mutta toisaalta RKY-kohteet ovat isompia kokonaisuuksia ja niiden kohdalla on tehty suuri Museoviraston inventointi. Uusia kohteita ei tuosta vain putkahtelee esiin, toisin kuin kiinteitä muinaisjäänteitä löytyy koko ajan lisää. Myös mahdollisuus siihen, että toimitusinsinööri tai maanomistaja huolimattomuuttaan tai tietämättömyyttään aiheuttaisi vahinkoa RKY-kohteelle on epätodennäköisempää. Toimitusinsinöörin kouluttaminen tunnistamaan muinaisjäännöksiä olisi tärkeä toimenpide paitsi kohteiden suojelemisen myös Maanmittauslaitoksen uskottavuuden vuoksi.

Uudistukset muinaismuistolakiin vuoden 2020 alusta tarkoittavat, että kiinteiden muinaisjäännösten ja niihin kuuluvien suoja-alueiden määräämistä ja kajoamislupia koskevien asioiden käsittely siirtyy ELY-keskuksilta Museovirastolle. Jatkossa siis ainoastaan Museovirasto voi vahvistaa kiinteän muinaisjäännöksen ja sen suoja-alueen rajat tai myöntää luvan kiinteään muinaisjäännökseen kajoamiseen.

Lähteet

- 1 Halinen, Petri. 2008. Johdatus arkeologiaan. Helsinki: Gaudeamus.
- 2 Relic. Verkkoaineisto. Cambridge Dictionary. <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/relic>> Luettu 10.03.2020.
- 3 Muinaisjäännösrekisteri. Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto. <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx> Luettu 11.03.2020.
- 4 Niukkanen, Marianna. 2009. Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Tunnistaminen ja suojelu. Museoviraston rakennushistorian osaston oppaita ja ohjeita 3. Museovirasto, rakennushistorian osasto.
- 5 Muinaismuistolaki. 1963. 295/1963.
- 6 Maankäyttö ja arkeologiset kohteet. Verkkoaineisto. Museovirasto. <<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-suojelu/maankaytto-ja-arkeologiset-kohteet>> Luettu 10.02.2020.
- 7 Yleinen tai suurehko yksityinen rakennushanke. Verkkoaineisto. Museovirasto. <<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-suojelu/maankaytto-ja-arkeologiset-kohteet>> Luettu 11.03.2020.
- 8 Arkeologinen kulttuuriperintö ja kaavoitus. 2020. Verkkoaineisto. Museovirasto. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/arkeologinen_kulttuuriperinto_kaavoitus_2020.pdf> Luettu 11.03.2020.
- 9 Muinaismuistolakia muutetaan, toimivaltaa Museovirastolle. 2018. Verkkoaineisto. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/muinaismuistolakia-muutetaan-toimivaltaa-museovirastolle> 5.4.2018. Luettu 11.03.2020.
- 10 Laki muinaismuistolain muuttamisesta. 2019. 428/2019.
- 11 Museoviraston esitys valtakunnallisesti merkittäviksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi. 2009. Verkkoaineisto. Museovirasto.

- <<https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/museoviraston-esitysrky.pdf>> Luettu 11.03.2020.
- 12 Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen 1993 inventoinnin korvaamisesta sen vuonna 2009 valmistuneella tarkistuksella valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana inventointina. 2009. Verkkoaineisto. Museovirasto. <<https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf>> Luettu 11.03.2020.
 - 13 Maankäyttö- ja rakennuslaki. 1999. 132/1999.
 - 14 Rakennettu kulttuuriympäristö. Verkkoaineisto. Museovirasto. <<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto>> Luettu 11.03.2020.
 - 15 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto. <<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>> Luettu 11.03.2020.
 - 16 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto. <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/r_kohde_list.aspx> Luettu 11.03.2020.
 - 17 Hämeen ympäristökeskuksen raportteja. 2009. Verkkoaineisto. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/45217/HAMra_7_2009_osa_2.pdf?sequence=2> Luettu 10.03.2020.
 - 18 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto. <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000014150> Luettu 10.03.2020.
 - 19 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto. <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=426010018> Luettu 10.03.2020.
 - 20 Maanmittaus Suomessa 1633–1983. 1983. Helsinki: Maanmittaushallitus.
 - 21 Puukauppa tulossa – rajalinjat auki. 2016. Verkkoaineisto. Metsänhoitoyhdistys Keski-Suomi. <<https://www.mhy.fi/keski-suomi/uutiset/puukauppa-tulossa-rajalinjat-auki>> Luettu 10.03.2020.

- 22 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto.
<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000008975> Luettu 10.03.2020.
- 23 Kurjenrahkan nähtävyydet ja historia. Verkkoaineisto. Metsähallitus.
<<https://www.luontoon.fi/kurjenrahka/nahtavyydetjahistoria>> Luettu 10.03.2020.
- 24 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto.
<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000024361> Luettu 10.03.2020.
- 25 Kangasala Sahalahti muinaisjäännösinventointi 2011. 2011. Verkkoaineisto. Mikrolitti Oy. <https://www.kangasala.fi/wp-content/uploads/2018/04/12_Sahalahtimuinaisjaannosinventointi.pdf> Luettu 10.03.2020.
- 26 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto.
<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000026256> Luettu 10.03.2020.
- 27 Jääkolun pyykki rajamerkki, lähikuva idästä. Verkkoaineisto. Kansalliskirjasto.
<<https://finna.fi/Record/lusto.M011-441245>> Luettu 10.03.2020.
- 28 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto.
<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000034475> Luettu 10.03.2020.
- 29 Arkeologinen kohde; Lietun liikamaapyykki 775. Verkkoaineisto. Kansalliskirjasto.
<<https://finna.fi/Record/siiri.urn:nbn:fi-vapriikkihttp%253A%252F%252Fwww.proffium.com%252Farchive%252FArchivedObject-D33FB5D1-AE32-95E8-7884-787FC38650A9>> Luettu 10.03.2020.
- 30 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto.
<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000019139> Luettu 10.03.2020.
- 31 Hyttäränpyykki, rajamerkki. Verkkoaineisto. Kansalliskirjasto.
<<https://www.finna.fi/Record/lusto.M011-433367>> Luettu 10.03.2020.

- 32 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto. <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=148010433> Luettu 10.03.2020.
- 33 Täyssinän rauhan rajamerkki. Verkkoaineisto. MapInari. <<http://www.mapinari.fi/fi/tayssinan-rauhan-rajamerkki>> Luettu 10.03.2020.
- 34 Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Verkkoaineisto. Museovirasto. <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000004146> Luettu 10.03.2020.
- 35 Struven ketju. Verkkoaineisto. Maanmittauslaitos. <<https://www.maanmittauslaitos.fi/struvenketju>> Luettu 11.03.2020.
- 36 Poutanen, Markku; Keskinarkaus, Jouni & Tätilä, Pekka. 2011. Kaunispään kolmiomittaustorni. Maankäyttö-lehti 4/2011.
- 37 Lähdesmäki, Ulla. 2018. Muinaisjäännös ympäristön muutoksessa. Modernin alueidenkäytön vaikutuksia Pirkanmaan muinaisjäännöskantaan. Akateeminen väitöskirja, Turun Yliopisto.